

4. Лисенко Микола. Релігійні твори для мішаного хору. До 150-річчя з дня народження / Упоряд. М. Юрченко. Київ-Дрогобич: Відродження, 1993. 37 с.

5. Молитва за Україну «Боже Великий, Єдиний», Kyiv Symphone Orchestra URL:<https://www.facebook.com/kyivSO/videos/молитва-за-україну-боже-великий-єдиний-kyiv-symfone-orchestra>

6. Молитва за Україну – DZIDZIO – слухати музику. URL:<https://hitfm.ua>music>2847-molytva-za-ukrainu>

7. Музика воїнів: Духовний гімн України (бандура) URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1oevPIxwTeQ&list=PL2loHvpTyPxSezsNU8BughB9x3GPyEDpN&index=3>

8. Національна заслужена капела бандуристів України імені Г. І. Майбороди. URL:<https://www.google.com.ua/search?g=національна+капела+бандуристів>

9. Осадця О. Видання музичних творів Миколи Лисенка у Західній Україні. *Записки Наукового Товариства імені Т. Шевченка*. Том ССХХVI. Праці Музикознавчої комісії: Львів. 1993. С. 463-471.

10. Погребенник Ф. Українські пісні-гімни. Київ : В-во Знання. 1992, 64 с.

11. Приватний архів Остапа Ціжа. Інтерв'ю із Володимиром Маруничем, диригентом, аранжувальником, завідувачем музичною частиною Національної заслуженої капели бандуристів України ім. Г. Майбороди.

12. Сахарчук Р. Традиція многолітствування в українській композиторській творчості: Духовний гімн України «Боже Великий, Єдиний», муз. М. Лисенка, сл. О. Кониського. *Українська музика*, 2017/3 (25). С. 22-28.

13. Скорульська Р. Молитва. *Музика*, 1998. № 2. С. 19-20.

14. Ця композиція – духовний гімн України «Боже Великий, Єдиний». URL: <https://www.google.com.ua/search?g=боже+великий+єдиний+прозвучав+на>

15. DZIDZIO – записав Духовний Гімн України «Боже Великий, Єдиний, нам Україну храни» URL:<https://slovoproslovo.info/dzidzio-zapysav-duhovnyj-gimn-ukrayiny-bozhe-velykyj-yedynyj-nam-ukrayinu-hrany>.

Тарас ГОЛОВКО

аспірант Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Тернопіль, Україна

golovko.taras05@gmail.com

БАГАТОГОЛОСІ ПУБЛІКАЦІЇ ЦЕРКОВНИХ ПІСЕНЬ НА СТОРІНКАХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ

***Анотація.** У дослідженні простежено шляхи становлення багатоголосся у збірниках церковних пісень, починаючи від «Богогласника», виданого в м. Почаєві 1791 року, й закінчуючи «Церковними піснями», опублікованими в м. Тернополі в 1994 році. Проаналізовано способи розходження голосів від*

гетерофонії до три- і чотириголосся. Визначено оцінку, надану Іваном Франком і Борисом Кудриком, церковним пісням як складовій української духовної культури.

Ключові слова: багатоголосі співи, церковні пісні, гетерофонія, терцієве двоголосся, три- і чотириголосий спів.

Актуальність дослідження. Висвітлення питань, пов'язаних дослідженням становлення і розвитку багатоголосся в церковних піснях, є актуальним в сучасному музикознавстві. Адже вони були заборонені радянським режимом як опіум народу й не вводилися в науковий обіг. І лише в час відродження держави Україна почали привертати увагу вчених своїм розумінням їх як складової української духовної культури.

Дослідженням українського багатоголосого співу займалися українські вчені-музикознавці Ольга Бистрицька [1], Анатолій Іваницький [3], Олег Смоляк [5], Наталія Якименко [11], однак становлення багатоголосого співу в церковних піснях було поза увагою їхніх дослідницьких інтересів. Адже вони аналізували багатоголосі зразки в радянські часи, і церковна проблематика була під строною заборону. Тому саме це питання є на часі й потребує ґрунтовного вивчення.

Мета дослідження – висвітлити шляхи становлення та розвитку багатоголосся в церковних піснях, опублікованих у західноукраїнських нотних виданнях.

Багатоголосі зразки церковних пісень серед західноукраїнських видань вперше опубліковані в «Богогласнику», що вийшов у світ у м. Почаєві в 1791 році [2]. Зауважимо, що це перше в Україні антологічне нотне видання пісень на релігійну тематику. До нього увійшло 238 пісень, укладених у 4 розділи. Перший містить 84 мелодії й словесні тексти, присвячені Господнім святкам. До другого розділу увійшло 59 Богородичних піснеспівів. Третій склали 64 пісні на честь святих. Четвертий представлений 31 зразком моралізаторського характеру.

Укладачами церковних пісень «Богогласника» були ченці Почаївського монастиря. Їх упорядкували на основі рукописних співаників ХУІІ – першої половини ХУІІІ століть, віднайдених у приватних книгозбірнях і бібліотеках.

Авторами деяких з них були Г. Кониський, Д. Туптало, І. Пашковський, Д. Левковський, Я. Кульчиський та інші, а також анонімні автори, серед них і почаївські ченці [10].

Мелодії в «Богогласнику» записані одноголосо в альтовому ключі. Ноти відтворені ще квадратними київськими знаками. А це означає, що в той час європейська кругла нотографія ще не була впровадженою на західноукраїнських землях.

Аналізуючи нотні видання збірок, що вийшли у світ у ХУІІІ столітті, бачимо, що лише в Почаївському «Богогласнику» в кількох піснях присутнє гетерофонне розходження мелодії. І саме воно дає привід стверджувати, що у ХУІІІ столітті на західноукраїнських землях було започатковане двоголосе виконання церковних пісень. Зауважимо, що гетерофонія присутня лише в серединних й кінцевих кадансах мелодій. І саме це вказує на варіабельність їхнього виконання під час хорового співу. (див. приклад 1.)

Приклад 1.

Троне вишній днесь здвигнися

З Богогласника

Аналізуючи пісні «Богогласника», можна з упевненістю стверджувати, що значна частина їх базується на гармонічному способі мислення їхніх авторів. Доказом цього є присутність у них інтонаційних ланок, зіставлених секвенційним способом, а також й елементами гетерофонного розходження голосів. Це особливо помітно в мелодико-гармонічних зворотах, у кадансах, у поєднанні мажору і мінору в одній пісні. Надалі мелодика церковних пісень переросте в гомофонно-гармонічну фактуру з простим функціональним басом при двоголосій мелодії, що супроводжується паралельними терціями чи секстами [6, с. 5].

Високу оцінку «Богогласнику» дав Іван Франко в статті «Наші коляди». Там же він писав: ««Богогласник» ми вважаємо найважливішим твором червоноруської літератури XVIII віку, одиноким важним здобутком уніатським на полі нашої літератури до часів Шашкевича» [7, с. 15].

У 1926 році в м. Жовкві, що на Львівщині, вийшла друком збірка «Церковні пісні» [8]. Її упорядкували місцеві отці-василіани. До збірки увійшли 301 пісня. Групування пісень за розділами перейнято з Почаївського «Богогласника». Вони надруковані тогочасною галицькою мовою та круглою нотографією.

У жовківську збірку «Церковні пісні» увійшли вибрані зразки із Почаївського «Богогласника» та пісні, що створені галицькими авторами впродовж XIX – початку XX століть. Авторами більшості з них були місцеві композитори-аматори та отці Греко-католицької церкви Михайло Вербицький, Іван Лаврівський, Остап Нижанківський, Віктор Матюк, Анатоль Вахнянин, Йосиф Кишакевич, Іван Стех та ін.

Музична стилістика церковних пісень, опублікованих у жовківській збірці, позначена впливами як церковного партесного співу, так і тогочасними галицькими піснями-романсами. Це особливо відчутно у способах секвенційного поєднання інтонаційних ланок у мелодіях та частих автоматичних повторах музичних речень, а то й і строф. А це вказує на їхнє формування під впливами писемної композиторської творчості.

У жовківському виданні церковні пісні, на відміну від «богогласникових», подані двоголосо. Саме це й вказує на те, що у той час на західноукраїнських землях у церквах культивували багатоголосий спів. Тому його упорядники

намагалися поширювати двоголосий спів серед широких верств прихожан. (Див. Приклад 2).

Приклад 2.

Назарета любий цвіте

Муз. о. Мелетій Лончина
Гармонізація Р. Стратійчука

Двоголосся у жовківській збірці, зазвичай, побудоване на терцієвій вторі. Лише інколи розходяться голоси в межах інтервалів квінти і сексти. І саме в таких інтервальних поєднаннях відчутні впливи композиторського творення.

Фахову оцінку стилістиці церковних пісень, опублікованих у жовківському виданні, дав музикознавець Борис Кудрик. З цього приводу він писав, «Церковна пісня – це синтез церковно-народної піснетворчості зі західноєвропейською гимнографією та світською музикою» [4, с.10]. На його думку, «західноєвропейські впливи чи не найбільше виявилися в ритміці церковних пісень» [4, с. 10].

Вагому лепту в популяризацію паралітургійних піснеспівів серед широких кіл керівників храмових хорів внесла збірка «Церковні пісні», видана в Тернополі в 1994 році (редактор-упорядник Олег Смоляк) [6]. До неї увійшло 57 пісень, аранжованих Євгеном Гуньком, Богданом Іваноньківим, Олегом Смоляком, Романом Стратійчуком для мішаного й однорідного хорів. Пісні згруповані у 6 розділів. Перший «Гимни та молитви» нараховує 10 пісень. У другому та третьому «Пісні на свята Господні» та «Пісні до Ісуса Христа, Його Серця та Сотворителя» – відповідно поміщено 10 і 7. Четвертий та п'ятий розділи «Пісні Богородичні» та «Пісні до Пречистої Діви Марії» репрезентують відповідно 7 та 13. 10 пісень запропоновано в останньому розділі «Пісні до святих». Принцип систематизації матеріалу запозичений зі збірки «Церковні пісні» (Жовква, 1926). Кожна церковна пісня опрацьована для мішаного й однорідного хорів. Це уможливорює використовувати їх різними видами церковних хорових колективів. (Див. Приклад 3)

Приклад 3.

В Назареті зацвила лелія на Різдво Пресвятої Богородиці

о. І. Дуцько

Зауважимо, що пісенний матеріал, поміщений у «Церковних піснях» 1994 року видання, викладений у чотириголосому й триголосому звучаннях. Самі

аранжування зроблені простою гомофонно-гармонічною мовою, наближеною до партесного церковного співу. А це повністю відповідає церковним канонам виконання.

Отже, на основі музичного матеріалу збірок «Богогласник», «Церковні пісні» (Жовква, 1926), «Церковні пісні» (Тернопіль, 1994) показано еволюцію становлення та розвитку багатоголосого церковного співу. А це дає підстави стверджувати, що церковний спів на західноукраїнських землях почав формуватися у ХУІІІ столітті й набув свого апогею у ХХ столітті. Доказами цього є однорідне триголосе звучання паралітургійних пісень прихожанами в церквах останнім часом та чотириголосий спів церковних хорів в аранжуваннях українських композиторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бистрицька О. Основні типи народного багатоголосся Південної Волині. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Національної музичної академії України імені Петра Чайковського. Серія: Мистецтвознавство. №1 (18), 2007. С. 143–151.
2. Богогласник : пісні благоговійныя... Свято-Успенська Почаївська лавра, Почаївська друкарня. Почаїв: Друкарня Успенського монастиря, 1790. 296 с.
3. Іваницький А. Українська народна музична творчість: Навчальний посібник для вищих і середніх музичних навчальних закладів. Київ : Музична Україна, 1990. 222 с.
4. Кудрик Б. Огляд історії української церковної музики. Львів, 1995. 128 с.
5. Смоляк О. Народне багатоголосся Тернопільщини: історія та типологія. Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. 172 с.
6. Смоляк Олег. Церковні пісні. Церковні пісні для мішаних і однорідних хорів /Редактор-упорядник Олег Смоляк. Тернопіль, 1994, С. 4–10.
7. Франко І. Наші коляди. Зібрання творів у 50 томах. Література і мистецтво. Томи 16–43. Київ, 1980. Т. 28. С. 15. С. 7–41.
8. Церковні пісні / упоряд. І. Г., ЧСВВ. 5-те вид. Жовква : оо. Василян, 1926. 358 с.